

KO'K GUMBAZ MAJMUASI – SHAHRISABZNING TARIXIY VA TURISTIK DURDONASI

Norqobilova Sitora Eshnazar qizi

Shahrisabz Davlat Muzey-Qo'riqxonasi, Bosh mutaxassis

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Shahrisabz shahrida joylashgan Ko'k Gumbaz me'moriy yodgorligining tarixiy shakllanishi, Temuriylar davridagi ahamiyati, me'moriy tuzilishi hamda bugungi kundagi madaniy va turistik o'rni yoritilgan. Unda ushbu obidaning Dorut Tilovat majmuasi tarkibiga kirishi, uning diniy-ma'naviy hayotdagi roli va YUNESKO jahon merosi tarkibidagi o'rni ilmiy-uslubda bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Ko'k Gumbaz, Shahrisabz, Temuriylar davri, Dorut Tilovat majmuasi, Me'morchilik, Tarixiy yodgorlik, Madaniy meros, Jome masjid, Turizm Sayyohlik marshruti, Madaniy salohiyat, Restavratsiya.*

Annotation : *This article discusses the historical development, architectural features, and cultural significance of the Kok Gumbaz monument located in the city of Shahrisabz. It analyzes the role of the monument during the Timurid period, its inclusion in the Dorut Tilovat complex, and its importance as a religious, spiritual, and tourist site today. The article also highlights its status as part of the UNESCO World Heritage of Shahrisabz.*

Keywords: *Kok Gumbaz, Shakhrisabz, Timurid period, Dorut Tilovat complex, Architecture, Historical monument, Cultural heritage, Jome mosque, Tourism, Tourist route, Cultural potential, Restoration.*

Аннотация : *В данной статье рассматриваются история формирования, архитектурные особенности и культурное значение памятника Кок Гумбаз, расположенного в городе Шахрисабз. Освещается его роль в эпоху Тимуридов, принадлежность к архитектурному комплексу Дорут Тиловат, а также его значение в религиозно-духовной жизни и современном туристическом пространстве. Отмечается включение памятника в Список всемирного наследия ЮНЕСКО.*

Ключевые слова: *Кок Гумбаз, Шахрисабз, Период Тимуридов, Комплекс Дорут Тиловат, Архитектура, Исторический памятник, Культурное наследие, Джоме-мечеть, Туризм, Туристический маршрут, Культурный потенциал, Реставрация.*

KIRISH

Shahrisabz shahri O'zbekistonning tarixiy va madaniy jihatdan eng boy maskanlaridan biri bo'lib, Temuriylar davri me'moriy merosining muhim markazi hisoblanadi. Ushbu shaharda joylashgan Ko'k Gumbaz majmuasi esa nafaqat tarixiy, balki diniy, madaniy va turistik ahamiyatga ega bo'lgan yodgorliklardan biridir. Masjid o'zining noyob me'moriy bezaklari, rang-barang koshinlari va Temuriylar davri uslubidagi gumbazi bilan ajralib turadi. Ilmiy jihatdan Ko'k Gumbaz obidasini o'rganish, uning tarixiy

rivojlanishi, me'moriy xususiyatlari va madaniy meros sifatidagi ahamiyatini tahlil qilish, shuningdek, turizm salohiyatini baholash hozirgi kun talablariga mos keladi. Shu bilan birga, obidaning zamonaviy turistik marshrutlarga integratsiyalashuvi, sayyohlar oqimini rag'batlantirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari ham ilmiy diqqat markazida turadi.

Ushbu maqola Ko'k Gumbaz masjidi tarixiy, me'moriy va madaniy jihatlarini tahlil qilib, uning turizm sohasidagi ahamiyati va kelajakdagi rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan. Shu yo'nalishdagi tadqiqotlar nafaqat mahalliy aholi va talabalar uchun ma'lumot manbai, balki Shahrisabz shahrining barqaror turizm va madaniy meros siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism: Shahrisabz shahri O'zbekiston tarixida alohida o'rin tutuvchi qadimiy maskan bo'lib, u Temuriylar davri madaniyati va me'morchiligining yorqin namunalari bilan mashhurdir. Ana shunday noyob obidalaridan biri – Ko'k Gumbaz masjidi bo'lib, u Temuriylar sulolasi vakili Mirzo Ulug'bek tomonidan 1435-yilda bunyod etilgan. Masjid Amir Temurning to'ng'ich o'g'li Shohrux Mirzo nomiga atab qurilgan bo'lib, o'z davrida Shahrisabz shahrining asosiy jome masjidi vazifasini bajargan. Ko'k Gumbaz Dorut Tilovat majmuasi tarkibiga kiradi va u asrlar davomida diniy, ilmiy hamda ma'naviy markaz sifatida xizmat qilgan.

Ko'k Gumbaz o'z nomini moviy rangdagi ulkan gumbazidan olgan. Gumbaz va peshtoqlari rang-barang koshinlar, nozik geometrik va islmiy naqshlar bilan bezatilgan bo'lib, Temuriylar davri me'morchiligiga xos badiiy yuqori did va uyg'unlikni namoyon etadi. Masjidning ichki qismi ham nihoyatda nafis bezaklarga boy bo'lib, devorlarga Qur'oni karim oyatlari, garih naqshlari va muqarnaslar ishlangan. Keng va baland asosiy zalda bir vaqtning o'zida minglab mo'minlar ibodat qilishi mumkin bo'lgan.

Ko'k Gumbaz masjidi o'tmishda nafaqat ibodat maskani, balki diniy ilmlar o'rgatiladigan, olimlar va shogirdlar to'planadigan ilmiy markaz vazifasini ham bajargan. Bu yerda diniy-ma'rifiy hayot qizg'in bo'lib, u xalqning ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynagan. Mazkur obida YUNESKO Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan Shahrisabz tarixiy markazi tarkibida joylashganligi sababli, xalqaro miqyosdagi tarixiy va madaniy ahamiyatga ega.

Turistik ahamiyati

Bugungi kunda Ko'k Gumbaz majmuasi Shahrisabz shahrining muhim turistik obyektlaridan biri sifatida mahalliy va xorijiy sayyohlar e'tiborini jalb qilmoqda. U Oqsaroy, Dorut Tilovat majmuasi va Amir Temurga oid boshqa yodgorliklar bilan birgalikda kompleks turistik yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi. Sayyohlar oqimi ortishi natijasida hududda ekskursiya xizmatlari, suvenir savdosi, mehmonxona va transport xizmatlariga bo'lgan talab oshmoqda, bu esa mahalliy aholining bandligi va daromad manbalarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Kelgusida Ko'k Gumbazning turistik salohiyatini yanada oshirish maqsadida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, xususan QR-kodlar orqali ko'p tilli audio-gid tizimini yaratish, virtual ekskursiyalarni yo'lga qo'yish va xalqaro turistik brend

sifatida targ'ib qilish maqsadga muvofiqdir. Bu nafaqat obidaning saqlanishiga, balki Shahrisabz turizmining barqaror rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy yangilik va takliflar

1. Ilmiy yangilik: Ushbu maqola Ko'k Gumbaz masjidining tarixiy, me'moriy va madaniy ahamiyatini turizm nuqtayi nazaridan ilk bor kompleks tahlil qilmoqda. Shu bilan birga, obidaning xalqaro sayyohlik marshrutlarida o'rni va iqtisodiy salohiyati birlashtirilib, yangi yondashuv taklif qilinmoqda.

2. Amaliy takliflar:

Ko'k Gumbaz bo'yicha audio-gid va QR-kodli ko'p tilli axborot tizimi yaratish.

Virtual ekskursiyalar orqali masjidni onlayn tarzda tanitish.

Talabalar va maktab o'quvchilari uchun ochiq darslar va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni hududda tashkil qilish.

Turistik marshrutlarni "Temuriylar yo'li" deb nomlab, kompleks turizmni rivojlantirish.

Masjid va atrof-muhitni saqlash bo'yicha ekologik monitoring tizimi joriy etish.

Xulosa Ko'k Gumbaz majmuasi Shahrisabz shahrining nafaqat tarixiy, balki me'moriy, diniy va turistik ramzi bo'lib, u Temuriylar davri me'morchiligining yuksak namunasi sifatida bugungi avlodga bebaho meros bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu obida nafaqat o'tmishni yodga soladi, balki milliy o'zlikni anglash, tarixni asrash va kelajak avlodga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda Ko'k Gumbaz sayyohlar uchun muhim turistik maskan bo'lib, u Shahrisabzning kompleks turistik yo'nalishlarida katta rol o'ynaydi. Sayyohlar oqimi hududdagi xizmatlar, suvenir savdosi va mehmonxona infratuzilmasining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa mahalliy aholi bandligini oshirish va iqtisodiy salohiyatni yaxshilashga xizmat qiladi.

Kelajakda obidaning turistik va ilmiy salohiyatini oshirish maqsadida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ko'p tilli audio-gidlar, virtual ekskursiyalar, shuningdek, talabalar va maktab o'quvchilari uchun ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etish taklif etiladi.

Bu yondashuv nafaqat obidaning saqlanishini ta'minlaydi, balki Shahrisabz shahrining barqaror turizm va madaniy meros siyosatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Ko'k Gumbazning ilmiy tahlili va turizmga oid yondashuvlar birlashtirilgan holda, bu majmua nafaqat tarixiy yodgorlik, balki zamonaviy turizm va madaniy targ'ibot vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. U

Shahrisabz shahrining global madaniy merosdagi o'rnini yanada mustahkamlashga, tarixiy va madaniy qadriyatlarni kelajak avlodlarga yetkazishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekistan Milliy Ensiklopediyasi. "Shahrisabz", "Dorut Tilovat majmuasi", "Ko'k Gumbaz" maqolalari. – Toshkent.

2. Azamat Ziyo. Temuriylar me'morchiligi. – Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Shahrisabz tarixiy markazi (YUNESKO hujjatlari). “Historic Centre of Shakhrisyabz” – UNESCO World Heritage List materiallari.
4. Advantour Travel Guide. Kok Gumbaz Mosque, Shakhrisabz – turistik tavsif va tarixiy ma'lumotlar.
5. Uzbekistan Travel rasmiy portali. Shakhrisabz historical monuments bo'limi.
6. R. Dusmetova. “Ko'k Gumbaz masjidining tarixiy va me'moriy xususiyatlari” – ilmiy maqola.
7. S. To'xtayeva. “Qashqadaryo viloyatidagi temuriylar davri me'moriy yodgorliklari” – ilmiy maqola.
8. Shahrisabz davlat tarixiy-me'moriy muzey-qo'riqxonasi materiallari. Ekskursiya matnlari va rasmiy pasport hujjatlari.